Dr Željko Fajfrić
advokat u Šidu

PROPAST VELIKOG SUDA*

SAŽETAK: Predmet rada je suđenje, uključujući i posledice suđenja, grupi od trideset pet lica optuženih 1864. godine za pripremanje zavere protiv kneza Mihaila Obrenovića. Autor ukazuje na uplitanje Vlade u rad suda, donošenje oslobađajuće presude, imenovanje prekog suda za suđenje sudijama koje su donele takvu odluku i donošenje presude kojom su sudije Velikog suda osuđene na kazne zatvora i lišenje građanske časti. Autor zaključuje da kasnije pomilovanje osuđenih sudija nije moglo da otkloni štetu koja je ovakvim bezakonjem naneta ugledu države.

Ključne reči: zavera, suđenje, presuda, preki sud, zakonitost, uplitanje u rad suda

*„U kraljevstvu Jutututu
Kralj trinajsti Balakaha
Obećao svom narodu
Da će dati juhahaha. [ustav]*

*Samo neka budu verni,
Nek vojuju o svom kruhu,
Neka čute i nek žmure,
Nek plaćaju juhuhuhu. [porez]*

*Poslušni su Jututunci,
Plaćali su juhuhuhu,
Čitali su, žmurili su,
Vojevali o svom kruhu.”*

Ovo je pesma Jovana Jovanovića Zmaja objavljena 1865. godine pod naslovom *Jututunska Juhahaha*. Očigledno da je J. J. Zmaj bio veliki

* Rad primljen: 30. IX 1999.

pesnik jer ova je njegova pesma danas možda aktuelnija negoli što je bila u vreme kada ju je napisao. Podsmešljivi, a toliko istiniti da su prelazili u gorčinu, ovi stihovi nisu bili tek njegova pesnička imaginacija, trenutni blesak inspiracije. Oni su bili izazvani jednom od najvećih sramota u srpskoj političkoj i pravnoj istoriji, tada u štampi, a i u kasnijoj istoriji nazvanoj *Propast Velikog suda*.

Dana 14. II 1864. godine načelnik okruga smederevskog optužio je trideset i pet ličnosti za pripremanje zavere protiv kneza Mihaila Obrenovića. Kao vođa zavere označen je Antonije R. Majstorović, savetnik u penziji. Zajednički cilj zaverenika je bio obaranje kneza Mihaila i dovođenje Aleksandra Karađorđevića na presto. Ono oko čega se nisu mogli složiti bio je način na koji postupiti sa knezom Mihailom.

Neki su želeli da ga ubiju dok su se drugi zadovoljili jedino time da ga zbace sa vlasti. O planovima (inače dosta smušenim) može se videti iz pisma koje je A. Majstorović uputio knezu Mihailu kada je već bio u zatvoru i u kojem ga moli za milost. Majstorović optužuje jednog od zaverenika (Milovana Jankovića) da je hteo kneževu ubistvo i proglašenje Srbije republikom: „Pošto poto, i kojim bilo načinom učiniti, da se Vaša Svetlost liši vlade ili samoga života [a] onda su se počeli dogovarati koga će posle za knjaza. Janković ne hotjaši se nikato na pobunu kao videću mu se i opasnu i nemoćnu, saglasiti, predloži da se Vaša Svetlost ubije u proputovanju za Kragujevac, počem obično kavaljerija pred ili za Vašom Svetlošću na daleko putuje, i ona se samo s nekoliko lica nalazi”.

Bio je to događaj koji je iz sasvim razumljivih razloga uzбудio Srbiju, a vlast se za to i posebno potrudila nekim spektakularnim potezima koji nisu imali praktičnu svrhu već uglavnom da privuku što veću pažnju (i naravno, donesu vlastima što veću pohvalu — ali, i unapređenja). Kako zatvor u Smederevu nije mogao da primi sve one koji su pohapšeni „uzima se pod zakup jedna kafana, žandarmi određeni za čuvanje pritvorenika pojačavaju se žandarmima naročito dovedenim iz Beograda. Sve to čini utisak da se otkrila velika i vrlo opasna zavera”.¹ Isleđenje se završilo veoma brzo, već 27. marta 1864. godine, a odmah zatim vlada je izdala službeno saopštenje u kome se navodi da se ušlo u trag pripremama za dinastički prevrat.

Istraga je vršena od strane lokalnih policijskih organa, a tu je bilo mnoštvo nejasnoća. Naime, „kroz decenije međusobnih borbi u Srbiji, kod policije, a i kod sudova bio je ušao u praksu jedan primitivan, ali po mišljenju nadležnih vrlo delotvoran postupak prema političkim krivcima. Za njih je bilo najvažnije, i gotovo jedino potrebno, dobiti od okrivljenih što više i što težih priznanja i tako stvoriti osnov za optužnicu. Rekonstruisati činjenično stanje bilo je sporedno, gotovo izlišno”.²

Praktično, osim priznanja pohapšenih lica nije postojalo ništa drugo, ali za policiju je to bilo sasvim dovoljno da smatra svoj posao dovršenim.

¹ S. Jovanović: *Druga vlada Miloša i Mihaila*, Beograd 1990, str. 432/3.

² J. Milićević: *Jevrem Grujić*, Beograd 1964, str. 144.

I to je bila greška. Naime, zaverenici su se zaista tokom 1863. godine više puta sastajali i razgovarali: „Po srpskom običaju, čim bi se dva nezadovoljnika sastala, odmah bi počeli govor o tome, da ovako više ne ide... Na reči svi su bili za energične mere”.³ Međutim, dalje od razgovora nije otišlo — zaverenicima je nedostajalo novca. Stoga su zatražili od kneza Aleksandra Karađorđevića da pošalje 6000 dukata (troškovi prevrata), međutim pismo sa ovim zahtevom nikada nije stiglo do kneza Aleksandra. I tu je sve stalo.

Suđenje zaverenicima je završeno u smederevskom Okružnom sudu i 29. maja (po starom kalendaru) 1864. godine objavljena je presuda. Jedan od optuženih je osuđen na dve godine zatvora, jedan na 14 meseci, a drugih 24 na kaznu zatvora od godine dana. Osim toga četvorica su „pušteni ispod suđenja”, a druga četvorica su oslobođeni zbog nedostatka dokaza, jednom nije ni suđeno jer je bio u bekstvu. Ono što je posebno interesantno jeste da je jedan od onih koji su oslobođeni zbog nedostatka dokaza bio upravo Milovan Janković (koji je predlagao ubistvo kneževu i uvođenje republike). Dela za koja su zaverenici bili osuđeni bila su delo pripreme izdajničkog preduzeća i delo uvrede kneza.

Ovakva presuda, suviše blaga po mišljenju vlade, trebala je biti izmenjena na Velikom sudu ili barem potvrđena. Međutim, šta se dešava? Sudije Velikog suda uradile su savesno svoj posao i veoma detaljno pretresle presudu u kojoj su pronašli niz nepravilnosti. Kolegijum koji je pretresao presudu sastojao se od pet sudija (svi zaslužuju da im se imena upišu masnim slovima): dakle, predsednika kriminalnog odeljenja Velikog suda **Jovana Filipovića, Jevrema Grujića, Jovana Mičića, Marinka Radovanovića i Jovana Nikolića**. Njih čak troje bilo je svojevremeno ministrima pravde: Jovan Filipović, Jevrem Grujić, Marinko Radovanović. Dakle, radilo se o ljudima koji su dobro poznavali pravo.

Šta su oni pronašli? „Već pri prvom pregledu velike sudije ustanovile su niz nepravilnosti. Presuda je dva puta vraćana i menjana, pa ni u poslednjoj redakciji Okružnog suda nije valjala. U ranijoj desilo se i to da iz teksta „ispadne” jedan od optuženih. I u poslednjoj nedostajali su i najnužiji elementi jedne pravovaljane presude”.⁴

Jedan od najvećih propusta Okružnog suda u Smederevu bilo je što se u presudi navode samo priznanja optuženih i svedoka iz istrage iako su na samome pretresu ova priznanja bila povučena. Osim toga, u presudi se ne navode ona dela za koje se smatralo da su dokazana. Isto tako i ona dela koja su navođena nisu bila okvalifikovana u saglasnosti sa odredbama Kaznenog zakonika (dakle, promašena pravna kvalifikacija). Do koje je mere Okružni sud slabo obavio svoj posao pokazuje razmišljanje Nikole Krstića, jednog od najpoznatijih pravnika u Srbiji, koji je tužbu opisao „gomilom fraza bez značenja”, dok Đorđe Cenić, takođe cenjeni pravnik,

³ S. Jovanović: *Druga vlada Miloša i Mihaila*, Beograd 1990, str. 433.

⁴ J. Milićević: *Jevrem Grujić*, Beograd 1964, str. 145.

priznaje da nije bilo dovoljno elemenata da Okružni sud u Smederevu izrekne kazne.

Ono što je posebno bilo primetljivo jeste uplitanje vlade u posao Velikog suda. Tako, zamenik ministra pravde Milan Petronijević piše predsedniku kriminalnog odeljenja Velikog suda Filipović Jovanu i drsko traži: „Gospodine! Ako vam je došla presuda u stvari Majstorovića od smederevskog suda, molim vas javite mi s nekoliko reči sadržaj iste uglavnom!“. No, predsednik Velikog suda (zaslužuje da mu se ime pomene još jednom: Jovan Filipović) odgovara: „Mogu vam toliko kazati, da ih je veća čast osuđena, i da je delo danas došlo a presuda da je do 50 tabaka. U ostalom, ako bi administracija htela nešto više znati, neka se zvanično piše, pa vam mogu ako oćete i akta a i presudu poslati“. No, zamenik ministra nije bio zadovoljan ovakvim odgovorom pa uzvraća: „Gospodine! Ni akta ni presude mi ne trebaju, no mi je potrebno da znam koji su i našta i za kakvu krivicu osuđeni, a koji su oslobođeni. Vaše nije pokazivati mi način na koji ću se vama obraćati, no ispunjavati naredbe koje vam po zvaničnom mom položaju i u granicama ministarske vlasti izdajem. I tako očekujem da do sutra ispunite moju jučerašnju naredbu“.

Na ovo predsednik Velikog suda (zaslužuje da mu se ime pomene i još jednom: Jovan Filipović) odgovara: „i kad bi dužnost moja bila, kao predsedatelj Vel. suda izvide iz presuda praviti, kakovi su vama potrebni, nemoguće mi je vašem zahtevanju od današnjeg dana udelotvoriti“.

I onda je došao završni udar za očekivanja koja je imala vlada. Veliki sud, nakon što je po treći put dobio presudu Okružnog suda Smedereva na ispitivanje, jednostavno ju je poništio. Tako su svi zaverenici oslobođeni kazne. U obrazloženju se navodi da ne postoji delo pripreme izdajničkog preduzeća već jedino pokušaj koji po zakonu nije kažnjiv. Zapravo delo nije otišlo dalje od „budžaklijskog došaptavanja“. Uvrede kneza takođe nije bilo budući da zaverenici nisu imali ličnog dodira sa knezom pa ga nisu mogli ni uvrediti. Isto tako, zaverenici su o knezu govorili samo između sebe, pa čak „ni tada nisu ružili njegovu privatnu ličnost, nego su samo napadali njegovu javnu rabotu“.⁵

Tako je završilo ovo suđenje koje je izazvalo toliko interesovanja u Srbiji, uglavnom nepotrebnog tako da čak ni francuski konzul nije propustio priliku da prokomentariše da je cela zavera tek „nekoliko intriga, verovatno više nerazboritih, no kažnjivih, koje je trebalo suzbiti običnim policijskim merama“. No, tu sada nije kraj. Sada dolazi na red ono što je ostalo u istoriji navedeno kao „Propast Velikog suda“.

To je bio strahovit udarac za apsolutističku vlast kneza Mihaila koja je nekako (sasvim nepravedno) ostala oličena u ličnostima Nikole Hristića i Ilije Garašanina. „Vlada je gledala na članove Velikoga suda kao na jednomišljenike zaverenika; puštajući zaverenike ispod suđenja, članovi Velikog suda hteli su da im dadu mogućnost da kuju nove zavere protiv kneza i njegove vlade. Da li se smeo trpeti takav jedan sud koji drži stra-

⁵ S. Jovanović: *Druha vlada Miloša i Mihaila*, Beograd 1990, str. 434/5.

nu zaverenicima? Zar ima opstanka jednoj državi u kojoj najviši sud objavljuje da je slobodno praviti zavere protiv njegove zakonite vlade?"⁶ Trebalo je odgovoriti na pravi način. I on je došao.

Po tadašnjem Zakonu o činovnicima sudijama se nije moglo ništa. Naime, taj je zakon predviđao da sudije (okružnih sudova i Velikog suda) odgovaraju za „zločinstva i prestupljenja učinjena u suđenju”. Ono što vlasti nije tada odgovaralo jeste da sudije nisu spadale pod disciplinsku odgovornost, dakle oni se ne mogu „podčinjavati suđenju disciplinarnog suda, nego podpadaju pod suđenje redovnih sudova, o čemu će izići posebni zakon”. Taj „posebni zakon” nikada nije izdan, što je stvaralo vlasti veliki problem, jer nije postojao zakon po kojem bi se sudijama Velikog suda sudilo. Izlazilo je da su sudije izvan dohvata. No, ministar pravde Rajko Lešjanin (on je inače u to vreme važio kao jedan od većih pravnih autoriteta, bio je profesor prava i izdao nekoliko udžbenika) se snašao veoma brzo tako da donosi 11. juna 1864. godine Zakon o davanju sudija pod sud. Taj zakon je bio nešto posebno.

On (Zakon o davanju sudija pod sud) je formirao posebni sud sastavljen od 4 savetnika i tri člana Velikog suda. Takav sud nije bio stalan već se postavljao od slučaja do slučaja (ad hoc), a sudio je kao preki sud u prvom i poslednjem stepenu. Nije bio u obavezi da saslušava ni svedoke ni okrivljene — jedino i samo onda kada je on sam smatrao to potrebnim. Ni to nije sve — sud je izricao presude na osnovu isledjenja komisije koju je postavljao ministar pravde. Tako je ovaj Zakon o davanju sudija pod sud bio „kao neka vrsta prekog suda, čija su rešenja odmah izvršna i ne podleže nikakvom drugom sudu. Takav zakon ne bi mogao imati povratne sile, niti bi se po njemu moglo suditi Velikom sudu”.⁷ Sam sud je, kako priznaje i sam Garašanin imao „suditi ne po dokazima nego po savjesti”. Dakle, sud nije morao da na uobičajeni način ceni dokaze i da se drži propisanih pravila. Bio je potpuno slobodan da dokaze ceni onako kako to sam smatra shodnim (ili onako kako mu se to naredi).

Ministar pravde Rajko Lešjanin je 13. juna zatražio od sudija Velikog suda da se izjasne o svome postupku. Rok za odgovor je bio samo dva dana. Dana 15. juna sudije odgovaraju da su sudile onako kako su razumele zakon. Odgovor sudija bio veoma jasan i nadasve dostojanstven: „Iz presude Velikoga suda za kriminalna dela od 3. Junija ove godine... vidi se i šta je on sudio i kako je i na osnovu kog zakona i propisa presudio. A presudio je tako... što je tako zakon razumeo, a po zakletvi i zakonima bio je dužan da ne presudi drugačije, no onako, kako nazlaži da je po zakonu pravo”.

Već sutradan ministar formira islednu komisiju. U njoj su bili pomoćnik ministra pravde, načelnik beogradskog okruga i predsednik Varoškog suda u Beogradu. Dana 18. juna završeno je ispitivanje sudija Veli-

⁶ S. Jovanović: *Druga vlada Miloša i Mihaila*, Beograd 1990, str. 435.

⁷ J. Prodanović: *Istorija političkih stranaka i struja u Srbiji*, knjiga I, Beograd 1947, str. 276.

kog suda. Sve je to bilo izuzetno brzo. Dana 11. juna je proglašen Zakon o davanju sudija pod sud, a već 18. juna sudije su bile ispitane.

Pred islednom komisijom (18. juna) sudije su se branile time da su sudile po savesti i onako kako su one razumele zakon. Jedini je Jevrem Grujić odbijao da bilo šta kaže nazivajući zakon po kojem su stavljeni pod sud „bartolomejskim zakonom”. Njegov odgovor je bio stalno isti (obraćao se zapisničaru): „Piši, Grujić ćuti”. Evo kako je to izgledalo: „Pitanje: Jeste li vi učestvovali u suđenju politični krivaca g. Antonija Majstorovića i drugi 35 lica obvinjeni zbog izdajstva? Odgovor: Vidi se iz presude. Pitanje: Je li vam saopšten akt Ministarstva pravde, kojim se od vas, od sviju sudija izjasnenje traži, a zašto niste dali svaki za sebe izjasnenje? Odgovor: (Ćuti). Pitanje: Veliki sud za kriminalna dela u svome aktu je kazao da nije dužan odgovarati no vami se primećava da je Zakon o činovnicima, posle toga nanovo izdan pa s toga se opominjete, da o ovome predmetu odgovarate, da nebi inače, što propustili što na odbran vašu služiti može? Odgovor: (Opet ćuti). Pitanje: Da li vi držite, da u svemu onom što su optuženi govorili ili radili nema kaznivog dela? Odgovor: (Ćuti). Komisija je po ovome predložila g. Grujiću sva ona pitanja koja su u nastavljenju komisije od b., do l., izložena i on (ćuti).”

Kao i svaki poslušni ministar i Rajko Lešjanin je o celom toku ovih događaja uredno i veoma detaljno obavestavao kneza Mihaila. U svom pismu knezu on kaže: „I ja ne mogu da sakrijem Vašoj Svetlosti, da sam bio poražen, kad sam vidio, da Veliki sud za krivična dela, oslobodava od svake kazne ljude kod koi sam našao zločinstvena dela koja naši zakoni i sa do dvadeset godina robie kazne. Je li moguće pomisliti, Gospodaru, da u nas mogu bez kazni proći ljudi koji su ugovorili, da rade zajednički na prevratu u zemlji, od koji su neki u skupu pisali knezu Aleksandru i tražili od njega novaca za taj cilj, koi su određivali i dvojicu između sebe zaista i poslali knezu Aleksandru, te od njega novaca zahtevali; itd.”

Onda se Lešjanin žali na sudije Velikog suda: „da ne bi ništa izostavio, što bi moglo prineti, da se Vaša Svetlost upozna s postupanjem sudija Velikog suda, ja imam čest primetiti Vašoj Svetlosti, da sam, po razmotrenju presuda i akta po ovome predmetu, pozvao sudije Velikog suda za kriminalna dela, koje su rečeno delo sudile, da se izjasne, kako su mogle onako u rečenome postupiti spram drugi naređenja zakona; no sudije, mesto da mi dadu izjašnjenja, odgovorile su mi od strane suda, da su oni po zakonu presudili, odričući u isto vreme ministru pravde vlast da njih na odgovor uzima, dokle zakonodavna vlast ne reši, mogu li oni na to odgovarati; iako jasni zakoni daju ministru pravde pravo, uzimati na odgovor sudije za dela u zvaničnoj dužnosti učinjena”.

U završnom delu pisma on knezu izlaže kako je formirao komisiju koja je ispitivala sudije: „Spram ovakvoga postupka rečeni sudija ja sam po tom odredio jednu komisiju od tri lica, koja je rečeno delo sudija imala izslediti, no i sudije su i pred komisijom ostale u glavnom pri onome, što su meni u aktu izjavile... S toga sam celo delo podneo na pretres ministarskom sovetu, u kome je rešeno, da se rečene sudije, koje su ovaj

predmet presudile, a imeno: predsedatelj istoga suda g. Jovan Filipović, i članovi: g. Jevrem Grujić, Marinko Radovanović, Jovan Mićić, Jovan Nikolić i sekretar Stojča Ivanković, koi je u jednom delu sudije zastupao, dadu po sud... Ja imam dakle, Gospodaru, da ispunim danas jednu od najnemilijih moji dužnosti kod Vaše Svetlosti, moleći je, da izvoli potpisati ukaz, koim se obrazuje sud, koi će imati da presudi o krivici sudija Velikog suda u ovom delu.”

Dana 23. juna 1864. godine imenovan je preki sud koji je sudio sudijama Velikog suda. Sudili su: Gavriilo Jeremić, Đorđe Milovanović, Đorđe Cenić i Jevtimir Ugričić (sva četvorica državni savetnici), Đorđe Petrović (predsednik Velikog suda), Nikola H. Popović i Aleksa Romanović (sudije Velikog suda). Bio je to stvarno „naročiti sud, sastavljen od četiri savetnika i tri člana Velikog suda: većinu su, dakle, činile nesudije”.⁸

Ovakav sud, iako su to sudije kojima se sudilo to tražile, nije želeo da saslušao okrivljene: „samo je pristao da primi njihovu pismenu odbranu”.⁹ Ipak, u zapisniku je ostalo sačuvano da su optuženi stavili protest: „da su sudije Velikog suda, kada je ovaj sud raditi odpočeo protestacije sudu podneli, u kojima kao poglavito navode, da ovaj sud za nji ne može nadležan biti, i tako kao naročito jedno zbog toga, što je zakon od 11. junija tek. godine na osnovu koga je sud ovaj obrazovan, docnije izašao nego što su oni delo, za koje se okrivljuju učinili, pa nemože povratne sile imati, a drugo, što je ovaj sud izvanredan, a oni bi, vele, na osnovu paragrafa 63. Zakona o činovnicima pred redovnim sudom odgovarati imali; k tome još, da nisu naposletku ni dužni odgovarati, jer sudije za svoje mnienie ne odgovaraju, ako se neće nezavisnost sudska da napada”. Nije potrebno reći da je i ovaj prigovor odbijen.

Na kraju je doneta upravo poražavajuća presuda. Sudije Velikog suda proglašene su krivim „da se u Majstorovićevoj zaveri velike sudije nisu držale zakona; zakon je trebalo razumeti onako kako je mislio ministar pravde, a ne onako kako su mislile velike sudije”.¹⁰ Naime, utvrđeno je kod njih delo „hotimičnog izopačavanja zakona i krivog suđenja”. Osuđeni su na tri godina zatvora i lišenje građanske časti, a sekretar Ivković na dve godine i godinu dana gubitka građanske časti.

Ipak, jedan član specijalnog suda — Aleksa Romanović (inače, sudija Velikog suda) izdvojio je svoje mišljenje ne slažući se odlukom ostalih: „Iz dela koje se ovde sudi ne da se izvesti da su obvinjavani pri suđenju rukovođeni sopstvenom korišću, ne da se izvesti pakost protivu javnih interesa, ne da se ni iz odnošenja njenih prema onima za izdaju obvinjavanim zaključiti, da su sa stradanjem rukovođeni”. Iako najmlađi po rangu, sudija Aleksa Romanović (a možda baš i zato) usudio se tako nešto upisati i sasvim jasno reći da sudije Velikog suda nisu bile rukovođene

⁸ S. Jovanović, *Druga vlada Miloša i Mihaila*, Beograd 1990, str. 437.

⁹ J. Milićević: *Jevrem Grujić*, Beograd 1964, str. 147.

¹⁰ S. Jovanović: *Druga vlada Miloša i Mihaila*, Beograd 1990, str. 438.

sopstvenom korišću, niti su bilo šta uradili namerno, već, ako delo već i postoji, onda je u pitanju nehat. Stoga je predložio kaznu gubitka službe, a za sekretara novčanu kaznu od 100 talira.

Osuđenim čak ni presuda nije saopštena redovnim putem već su pozvani u policiju „gde ih je upravnik beogradske varoši Barlovac, poslanik i saradnik Grujićev na Svetoandrejskoj skupštini, najpre slagao da su osuđeni samo na tri meseca zatvora”.¹¹ Tek onda im je pročitana presuda (zavedena na dan 8. juli 1864. godine) iz koje su saznali kako su osuđeni. Jevrem Grujić (jedan od osuđenih) je tada na prijemnom aktu presude zapisao: „Protestiram što vlada u svojoj omnipotenciji ruši osnove na kojima počiva pravni poredak države i apeliram na razmišljanje kneza Mihaila i ministra Garašanina o sudu istorije”.

Odmah potom odvedeni su u Karanovac (Kraljevo) gde su izdržavali kaznu.

I na kraju ovde bi trebalo nešto reći o tome kako se ponašala Srbija prema ovome suđenju. Kada se pročita zapisnik Narodne skupštine koja je održana samo dve nedelje kasnije stiče se utisak da je ovakav postupak dobio svenarodnu podršku. Narodni poslanici ovako se obraćaju knezu: „Gospodaru! Tvoj je um opširan, tvoja je duša velika, tvoje je srce prostrano...”, a onda se dodaje: „Hvala vam, gospodaru, što bar njima (misli se na osuđene sudije) ne dadoste, da se nekažnjeno titraju zakonima zemaljskim i time spasoste narod od najubitačnijih posledica, koje bi ga snašle da bezakone sudaje ostaše kazne zakonite”.

Međutim, raspoloženje je ipak bilo drugačije. Čak i vatrene pristalice kneza Mihaila nisu odobravale ovakvo ponašanje. Nikola Krstić u svome dnevniku beleži: „Glas Velikog suda beše dosad glas sveti koji se ne mogaše pogaziti; sad je važnost ta pogažena, i vlada uze na sebe odgovornost za sve što sudovi rade”. Bilo je i mnoštvo protesta iz inostranstva.

Po Beogradu se pričalo da se knez Mihailo veoma naljutio kada je čuo da su Majstorović i ostali zaverenici oslobođeni. Tadašnji ministar pravde Lešjanin i državni savetnik Đorđe Cenić (isto nekada ministar pravde i profesor krivičnog prava kao i Lešjanin) jednostavno mu se nisu smeli zameriti pa su sve učinili ne bi li knezu ugodili, a za sebe zadržali unosne državne službe. Političari starog kova, Hristić i Garašarin, koji su smatrali sudije samo običnim činovnicima, spremno su prihvatili Zakon o davanju sudija pod sud, očigledno ne shvatajući da je došlo novo doba. Oni su bili birokrate starog kova koji su mislili da su sudije kao i ostali činovnici pod svojim ministrom i njegovim zapovestima, dok je situacija bila bitno drugačija — sudija je jedino pod zakonom kojeg slobodno tumači. Po nekim navodima Garašarin je bio veoma iznenađen i uzbuđen kada mu je jedan od bliskih saradnika detaljno opisao gde je sve vlada pogrešila kada je onako postupila sa sudijama Velikog suda. No, ako to Hristić i Garašarin nisu znali, Đ. Ceniću i R. Lešjaninu, kao istaknutim profesorima prava, to nije bilo nepoznato. Ipak, zgazili su svoju profesiju

¹¹ J. Milićević: *Jevrem Grujić*, Beograd 1964, str. 144/5.

i sve zarad ministarskih i savetničkih privilegija uradili su ono što je kao finale svega donelo jedan od najsramnijih događaja nazvan u beogradskoj štampi kao „Propast Velikog suda”.

— Na kraju je i knez Mihailo shvatio šta je uradio. Sudijama Velikog suda koji su bili zatvoreni početkom jula 1864. godine dao je tokom septembra 1865. godine pomilovanje. Ipak, štetu nije mogao ispraviti. Moralni ugled mu je bio nepopravljivo oštećen. Njegov je režim do tada važio kao „režim velike strogosti, ali i velike zakonitosti. Posle Majstorovićeve zavere on nije više važio kao režim zakonitosti”.¹²

THE FALL OF THE GRAND COURT

*Željko Fajfrić, Ph.D.
Attorney at Law of Šid*

Summary

The Article deals with the proceeding, and consequences of the proceeding initiated against a group of 35 accused in 1864 for attempted conspiracy against Duke Mihailo Obrenović. The author points out to Government's meddling with judiciary, the acquittal, a drumhead trial initiated against the Justices who passed the acquitting judgment, and passing of the judgment sentencing the Justices of the Grand Court to imprisonment and deprivation of civil honor. The author concludes that subsequential amnesty that was granted to the Justices could not neutralize the damage caused to the reputation of the state by such lawlessness.

Key words: conspiracy, trial, judgment, drumhead trial (court martial), legality, meddling with judiciary

¹² S. Jovanović: *Druga vlada Miloša i Mihaila*, Beograd 1990, str. 442.